

Vojtěch Vlček

Likvidace mužských řádů v českých zemích v 50. letech ve středoevropském kontextu, aneb Ochráníme vás před hněvem pracujícího lidu

V dubnu minulého roku uplynulo šedesát let od akce „K” – tzv. české bartolomějské noci, kdy na základě rozhodnutí ústředního výboru KSČ byly v noci ze 13. na 14. dubna 1950 přepadeny mužské kláštery v Československu ozbrojenými jednotkami StB, SNB a Lidových milicí a řeholníci byli deportováni do soustředovacích táborů.

1. Likvidace mužských řádů v Československu

České země

Mnišské řády a kongregace se v průběhu své tisícileté historie v českých zemích významně zapsaly do našich dějin. Vedle vlastní náboženské činnosti přispěli např. cisterciáci a premonstráti k hospodářskému a kulturnímu rozkvětu země. Dominikáni a františkáni, působící ve městech, se věnovali kazatelské činnosti, ale také formování filozofické a teologické vědy. V novověku vedli piaristé a jezuité desítky gymnázií a školských ústavů a věnovali se také literatuře a divadlu. Ostatně, nebýt možná vlasteneckých snah českých jezuitů, jako byl Bohuslav Balbín, Bedřich Bridel nebo abbé Dobrovský, bychom dnes tento text četli pouze v němčině. Na péči o nemocné zaměřili svou činnost milosrdní bratři a na mládež z chudých rodin salesiáni. V českých zemích vznikly dva původní řády, jejichž činnost se rozšířila do střední Evropy, a to křížovníci s červenou hvězdou a petrini.

České řehole prošly v průběhu dějin mnoha zkouškami (ničení klášterů a zabíjení řeholníků za husitství, vyvražďení františkánské komunity v Praze v době vlády Rudolfa II., rušení klášterů během josefínských reforem). Desítky řeholníků skončily za 2. světové války pro svou pomoc obyvatelstvu a kritiku nacismu v koncentračních táborech a věznicích, 23 řeholníků bylo popraveno.¹ Nejvíce postiženi byli benediktini z pražských Emauz, dominikáni, jezuité, milosrdní bratři a premonstráti z Nové Říše. Činnost československé provincie řádu milosrdných bratří byla nacisty z důvodu podpory odbojového hnutí zcela zakázána a mnozí byli umučeni v koncentračních táborech.

Období po roce 1945 znamenalo pro řeholní komunity krátké, ale nadějně období nadechnutí – obnovu řeholních domů a komunit a rozvinutí náboženské, vědecké i sociální činnosti. Temnou skvrnou v poválečném období však bylo násilí Re-

1 HOFFMANN, Bedřich: *A kdo vás zabije... Život a utrpení kněžstva v koncentračních táborech*. Společenské podniky, Přerov 1946, s. 330–345.

volučních gard proti německým řeholníkům, např. zavraždění dvou broumovských benediktinů německé národnosti – P. Albana Prause a P. Ansgara Schmitta na faře v Šonově 24. 8. 1945.² Jiným případem poválečné nesnášenlivosti proti německému obyvatelstvu byla nenávistná kampaň proti cisterciákům z Vyššího Brodu, obviňující je z kolaborace s nacisty a z pomoci odsunovaným Němcům, stejně jako proti premonstrátům z kláštera Teplá u Mariánských Lázní či benediktinům z Broumova. Ve všech třech zmiňovaných případech proběhlo vyšetřování řeholníků a jejich následný odsun.

Překvapivě může působit, že už v roce 1947 byli z příkazu komunistického vedení sledováni někteří aktivní řeholníci, kteří se komunistům jeví jako potenciální nepřátelé. Známy kazatel a spisovatel P. Josef Jelen CSsR³ byl sledován příslušníky StB v červenci 1947 při svých poutních promluvách,⁴ stejně jako pražští dominikáni Silvestr Braito, Metoděj Habán i Reginald Dacík OP⁵, přičemž pozornost StB poutala jejich vydavatelská a kazatelská činnost.⁶ Jisté není bez zajímavosti, že brzy po únorovém převratu byli všichni zmínění řeholníci zatčeni a odsouzeni k vysokým trestům.

Po komunistickém převratu v únoru 1948 se mužské řády a kongregace staly objektem zájmu Státní bezpečnosti. Vedle biskupů a jiných významných hodnostářů považovali komunisté právě řeholníky za hlavní opory katolické církve proti režimu. Komunitní život, řízení se řádovými pravidly a sliby, oblékání hábitu, jistá autonomie v církvi, to vše umožňovalo řeholníkům jednotnější postoj a větší odvalu vůči zásahům komunistů než diecézním kněžím. Komunističtí funkcionáři se obávali jejich výborné organizovanosti a pružných kontaktů mezi jednotlivými řádovými domy. Trnem v oku jim bylo hlavně odesílání zpráv představeným do zahraničí o situaci řádů a omezování svobody u nás a komunikování s představenými řeholí mimo území Československa. Také si uvědomovali značný vliv některých klášterů, jež spoluutvářely duchovní a kulturní život nejen věřících obyvatel celé republiky. Řada řeholníků patřila k duchovní a vědecké elitě tehdejší doby – působili na univerzitách, organizovali tzv. akademické dny, jezuité vydávali časopisy, např. *Katolík*, *Rozsévač* a *Dorost*, dominikáni vedli vlastní nakladatelství Krystal a vydávali teologické a filozofické časopisy, např. *Na hlubinu* či *Filosofická revue*. Mnohé kláštery se věnovaly sociální a charitativní činnosti nebo, jako např. salesiáni, práci s mládeží. Rovněž počet řeholníků nebyl zanedbatelný. V roce 1948 jich žilo v Československu 2856,⁷ v českých zemích dle statistiky z ledna 1950 působilo 1503 řeholníků v rámci 26 řádů a kongregací a patřilo jim celkem 151 klášterů. K nejpočetnějším řádům v českých zemích patřili salesiáni (239 členů), redemptoristé (238 členů), jezuité (217 členů) a františkáni (145 členů).⁸

2 *Archiv bezpečnostních složek* (dále jen ABS), fond (dále jen f.) Ústředna Státní bezpečnosti 1945–1948 (dále jen 305), signatura (dále jen sign.) 305-388-5.

3 CSsR – Congregatio Sanctissimi Redemptoris – Kongregace Nejsvětějšího Vykupitele – redemptoristé.

4 ABS, f. 305, sign. 305-388-4.

5 OP – Ordo predicatorum – Řád kazatelů – dominikáni.

6 ABS, f. 305, sign. 305-389-1, list 79.

7 KAPLAN, Karel: *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*. ÚSD AV ČR – Doplněk, Brno 1993, s. 227.

8 *Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha*, f. A. Čepička 1947–1953, f. 100/52, archivní jednotka (dále jen a. j.) 86, svazek (dále jen sv.) 13, Přehled řádů, řeholních domů a řeholníků v ČSR.

Vojtěch Vlček

Komunistická propaganda šířila pověsti o zahálčivých mniších, o kláštorech jako centrech špionáže, skladištích bohatství, ilegálních tiskovin, zbraní a o úkrytech protistátních žvlů. Mnozí představení klášterů byli sledováni, StB vysílala do řeholních domů provokatéry, kteří se vydávali za pronásledované osoby, jimž pak řeholníci v dobré víře poskytli přístřeší či jinou pomoc, za niž pak mnohdy zaplatili dlouholetým vězněním. Za podobnou činnost nebo čtení pastýřských listů a kritiku komunistického režimu v kázáních bylo do roku 1950 odsouzeno v českých zemích kolem 50 řeholníků. Například P. Antonín Zemek OPraem⁹ byl za spoluúčast při převádění osob pronásledovaných režimem odsouzen na 18 let, Metoděj Habáň OP byl odsouzen na dva roky za rozmnožování letáků, Alfréd Janiš SDS¹⁰ na doživotí za pomoc agentu CIC^{11,12}. Dosud se jednalo o zatýkání jednotlivců a důvodem k zatčení byla jiná než řeholní činnost. Docházelo k záborům klášterů, kapucínského kláštera v Mariánské u Jáchymova pro fingovaný nález zbraní, školských ústavů – např. petrinů v Bruntále, redemptoristů v Libějovicích u Vodňan, nebo i k provokacím, jejichž cílem byla likvidace řeholních domů, jako např. té proti salesiánskému středisku v Ostravě.¹³ Do dalších řádových domů byly dosazovány inspekční komise, např. v červenci 1949 do teologického ústavu dominikánů v Olomouci a ústavu redemptoristů v Obořišti. V srpnu 1949 vydalo Ministerstvo školství a výuky příkaz k vyklizení salesiánských kolejí v Ořechově a Fryštáku a salesiánský ústav v Praze-Kobyliších se podařilo zachránit před úplným záborem jen díky protestům zástupce internuncia Ottavia de Livy.¹⁴ Řeholím byla výrazně omezována možnost vydávání tiskovin a veškeré aktivity měly být omezeny na prostor kláštera.

19. července 1949 se uskutečnila schůze zástupců Ministerstva školství a představených mužských řádů. Zúčastnili se jí například František Šilhan SJ¹⁵, Dr. Jan Kapistrán Vyskočil OFM¹⁶, ThDr. Stanislav Jarolímek OP. Po nepřesvědčivé proklamaci náboženské svobody v Československu, jež zazněly z úst komunistických představitelů, přítomní provinciálové otevřeně vystoupili s kritikou dosavadních proticírkevních zásahů státu a ideologicky vedeného protináboženského boje. Následně schválilo předsednictvo ÚV KSČ 22. srpna 1949 návrh církevní šestky na omezení počtu řeholí a soustředění řeholníků do několika klášterů. Přípravami plánu byly pověřeny StB a SÚC (Státní úřad pro věci církevní). V tezíh plánovaného postupu z 22. listopadu

9 OPraem – Candidus et Canonicus Ordo Praemonstratensis – Řád premonstrátských řeholních kanovníků – premonstráti.

10 SDS – Societas Divini Salvatoris – Společnost Božského Spasitele – salvatoriáni.

11 Counterintelligence Corps – Zpravodajská služba armády USA.

12 VLČEK, Vojtěch: *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*. Matice cyrilometodějská, Olomouc 2004, s. 58–59.

13 ABS, f. 305, sign. 305-389-1; *Státní oblastní archiv v Třeboni*, f. KNV České Budějovice 1949–1958, karton (dále jen k.) 97, sign. 377; *Archiv města Ostravy*, f. JNV 1949–1960, odbor pro církevní věci, k. 30, sign. 729.

14 BULÍNOVÁ, Marie – JANIŠOVÁ, Milena – KAPLAN, Karel (eds.): *Církevní komise ÚV KSČ 1949–1951. Edice dokumentů 1. Církevní komise ÚV KSČ („Církevní šestka“) duben 1949 – březen 1950*. ÚSD AV ČR – Doplněk, Brno 1994, s. 244.

15 SJ – Societas Iesu – Tovaryšstvo Ježíšovo – jezuité.

16 OFM – Ordo Fratrum Minorum – Řád menších bratří – františkáni.

Likvidace mužských řádů v českých zemích v 50. letech

1949 se objevují tyto návrhy: zabrzdit další růst počtu řeholí, snížit počet klášterů, zúžit materiální základnu řádů, regulovat činnost řeholí, přerušit styky řeholí s představenými v zahraničí. V souladu s tímto programem začal SÚC plánovat další rozsáhlá opatření – regulaci počtu noviců, zrušení bohosloveckých učilišť řádů, omezení možnosti působit na dospělé např. vedením exercicií (duchovních cvičení), převedení řeholníků do duchovní správy, vypovězení řeholníků cizí státní příslušnosti, zrušení klášterů bez státního souhlasu, odhalování „protistátní“ činnosti řádů, případnou přípravu procesů s řeholníky, koncentrování řeholí do několika objektů. Církevní tajemníci pořizovali soupisy klášterních budov, evidovali počty řeholníků a vytvářeli jejich kádrové posudky. V lednu 1950 měl SÚC k dispozici přesné údaje o mužských řeholích. Jejich pracovníci a příslušníci Bezpečnosti shromažďovali materiály o „nepřátelských“ aktivitách řeholníků. Komunistická proticírkevní propaganda označovala jako nejnebezpečnější řeholníky jezuity a německé rytíře.

20. ledna 1950 přijalo předsednictvo ÚV KSČ konkrétnější plán likvidace mužských klášterů: řeholní domy a kláštery měly být vyklizeny a jejich obyvatelé izolováni od společnosti v několika soustředovacích kláštorech. Zásah proti řeholníkům dostal pracovní označení akce „K“. Plány jejího průběhu se během příprav značně měnily. Zpočátku SÚC počítal s víceetapovou akcí, během níž měly být nejprve vyklizeny městské kláštery a teprve později kláštery na venkově. Tento úřad také uvažoval o úplném zrušení „tradičně nepřátelských“ řádů – jezuitů a německých rytířů – vládním výnosem, ale od této varianty musel upustit vzhledem k její viditelné protiprávnosti a nebezpečí, že by mohla být napadena ze zahraničí. Další návrh předpokládal zahájení akce centralizací „nejnebezpečnějších“ řádů – salesiánů a jezuitů – a postupné soustřeďování dalších řádů. Před tímto postupem varovala Bezpečnost, neboť by mohl vyvolat obranné protiakce zbylých řádů a z jejich popudu také zbytečný rozruch na veřejnosti. Nakonec se SÚC ve spolupráci s Bezpečností rozhodl pro dvouetapovou variantu. První a zároveň hlavní úder se týkal sedmi nejpočetnějších řádů. Pro centralizaci byly vybrány vhodné klášterní objekty: pro salesiány (240 osob) klášter v Oseku, okres Duchcov, pro redemptoristy (238 osob) klášter v Králíkách, okres Vamberk, pro jezuity (217 osob) klášter v Bohosudově, okres Teplice, pro františkány (138 osob) klášter v Hejnicích, okres Frýdlant v Čechách, pro premonstráty, těšitele a německé rytíře (celkem 110 osob) klášter v Broumově, okres Náchod.

Ve druhé etapě akce měli být také v jednom dni svezení do dalších centralizačních klášterů členové zbylých řádů. Všichni představení řádů, ředitelé jednotlivých řeholních domů a „reakční“ řeholníci měli směřovat do internačního tábora s přísnějším režimem v Želivi u Pelhřimova.¹⁷

Násilný zásah potřebovalo komunistické vedení nějakým způsobem před veřejností odůvodnit, proto se rozhodlo uspořádat veřejný monstrproces s představiteli řeholí, kteří měli být zdiskreditováni. Od ledna do března 1950 pozatýkala StB postupně několik čelních osobností z řad řeholníků, např. provinciála jezuitů Františka Šilhana SJ a jeho řádové spolubratry Adolfa Kajpra SJ, šéfredaktora časopisu *Katolík*, známé-

17 BULÍNOVÁ, Marie – JANIŠOVÁ, Milena – KAPLAN, Karel (eds.): *Církevní komise ÚV KSČ 1949–1951. Edice dokumentů 1. Církevní komise ÚV KSČ („Církevní šestka“) duben 1949 – březen 1950*, s. 410.

ho exercitátora a kazatele, Františka Mikuláška SJ, duchovního vůdce Mariánských družin, Sdružení katolické mládeže a šéfredaktora měsíčníku *Dorost*,¹⁸ premonstráty Víta Tajovského OP, opata v klášteře¹⁹ v Želivě, a Augustina Machalku OP, opata v Nové Říši, dominikána Silvestra Braita OP²⁰ – teologa a filozofa, redemptoristu Ivana Mastiliaka CSsR²¹ – náboženského spisovatele, či františkána Jana Evangelistu Urbana OFM²². Několik týdnů byli duchovní podrobováni tvrdému psychickému nátlaku (mnohahodinové výslechy, zastrašování, vydírání smyšlenými mravnostními skandály) i fyzickému náporu (omezení jídla, pití, spánku) a donucení se přiznat k velezrádné a špionážní činnosti. O Velikonocích 1950, ve dnech 31. března až 4. dubna, proběhl monstrproces s deseti řeholníky. Na soudní přelíčení byly přiváženy stovky dělníků z celé republiky a byly sbírány rezoluce požadující tresty smrti. Mezi prokurátory se objevil také neslavně známý Josef Urválek a Karel Čížek. Řeholníci byli obviněni ze špionáže pro Vatikán, přechovávání zbraní, z příprav protistátního převratu, narušování kolektivizace a socialistické výchovy mládeže a dalších zločinů. Oproti čtyřem trestům smrti, navrhovaným prokurátorem, vynesl senát „mírnější“ rozsudek – doživotní trest obdržel I. Mastiliak a zbývajících devět obžalovaných bylo odsouzeno celkem ke 132 letům vězení, mezi nimi P. Fr. Šilhán a A. Machalka na 25 let, V. Tajovský na 20 let a ThDr. S. Braito na 15 let.²³ Proces byl výrazně medializován na předních stranách tisku, přenášen rozhlasem a v nákladu desítek tisíc výtisků o něm vyšla propagandistická brožura s názvem *Co se skrývalo za zdmi klášterů*. Jednalo se o jeden z prvních veřejných monstrprocesů v Československu.

Osmdesát dní po skončení procesu – v noci ze 13. na 14. dubna 1950 – uskutečnila Bezpečnost v celém Československu první etapu akce „K“, namířené proti nejpočetnějším řeholím – salesiánům, redemptoristům, jezuitům, františkánům a premonstrátům. Kláštery byly krátce před půlnocí obklíčeny a dovnitř vtrhli ozbrojení příslušníci StB a Lidových milic. Vzbudili řeholníky, přinutili je obléct se a sbalit si nejnuttnější věci. Oznámili jim, že z „vůle lidu“ a kvůli protistátním aktivitám se kláštery zabírají a řeholníci budou převezeni do vybraných klášterů, kde se budou moci „vyřeholit“. Jindy jim také ospravedlňovali svůj zásah snahou ochránit je před „hněvem pracujícího lidu“. Pak je nahnali do přistavených autobusů a nákladních aut a převezli do centralizačních středisek, kde byli hlídáni ozbrojenou ostrahou.

18 Životopisy těchto osobností nově in PAVLÍK, Jan: *Vzpomínky na zemřelé jezuity, narozené v Čechách, na Moravě a v moravském Slezsku od roku 1814*. Refugium Velehrad–Roma, Olomouc 2011.

19 TAJOVSKÝ, Bohumil Vít: *Člověk musí hořeti. Rozhovor Aleše Palána a Jana Paulase s opatem želivského kláštera*. Torst, Praha 2001.

20 KAŠIČKA, Zdeněk: *Otec Braito. Životopis olomouckého dominikána 1898–1962*. Krystal OP, Praha 1993.

21 MANDZÁK, Atanáz Daniel: *„Agent a špión Vatikánu“ – Redemptorista Ján Ivan Mastiliak, slovenský účastník monsterprocesu proti A. A. Machalkovi a spol.* Ústav paměti národa, Bratislava 2008.

22 VENTURA, Václav: *Jan Evangelista Urban – život a dílo. Sonda do dějin české teologie a spirituality*. CDK, Brno 2001.

23 *Spisovna Krajského soudu v Praze, Rozsudek Státního soudu Praha sp. zn. Or I/VII 31/50; MANDZÁK Atanáz Daniel: Dokumenty k procesu s Augustinom A. Machalkom a spol.* Ústav paměti národa, Bratislava 2009.

Likvidace mužských řádů v českých zemích v 50. letech

V první etapě akce bylo soustředěno v táborech v českých zemích 809 řeholníků: Bohosudov – 197 řeholníků (jezuité), Osek – 181 řeholníků (salesiáni), Broumov – 96 řeholníků (premonstráti, těšitelé), Králíky – 224 řeholníků (redemptoristé, dominikáni, salvatoriáni), Hejnice – 111 řeholníků (františkáni). 67 řeholníků bylo pak internováno v Želivě a 21 těžce nemocných převezeno do nemocnice v Semilech. Zásak postihl 75 klášterů.

O čtrnáct dní později, 28. dubna 1950, byly v českých zemích zlikvidovány stejným způsobem zbylé mužské kláštery. Ve druhé etapě pak převezly jednotky Bezpečnosti z 69 klášterů do centralizačních táborů k již internovaným řeholníkům dalších 355: Bohosudov – 29 řeholníků (minorité), Osek – 68 řeholníků (piaristé, školští bratři, augustiniáni), Broumov – 180 řeholníků (dominikáni, kapucíni, křižovníci, maltéžští rytíři), Hejnice – 78 řeholníků (benediktini, petrini, bosí augustiniáni, cisterciáci, servité), a 9 jich poslaly do internace.²⁴

Na průběh akce „K” zanechal petrin P. Martin František Vích CSsS²⁵ vzpomínku: *Náš klášter – Petrinum v Českých Budějovicích – přepadli v noci. Vtrhli sem uniformovaní policisté a estébáci v civilu. Vzbudili nás, museli jsme si rychle sbalit věci a nabnali nás do nákladáku. Začali jsme zpívat: Bože, chválíme tebe..., lidé z okolních domů nás slyšeli a přidali se k nám. Hned na nás začali rvát a mě vyvolali z auta ven. Musel jsem si vzít věci a bylo mi sděleno, že v klášteře zůstanu. Ostatní spolubratry odvezli do centralizačního tábora v Broumově. Tu noc jsem už samozřejmě neusnul. Nevěděl jsem, co se mnou bude, a bylo mi úzko. Jeden esenbák mi důvěrně sdělil, že si mě v klášteře ponechali, aby byla sloužená mše a lidé se nebourili. Vybrali si mne údajně pro můj dělnický původ. Bylo brozné přihlížet, jak „ocelová pěst“ dělnické třídy v klášteře řádí a rabuje, zvláště v pokoji provinciála Kadaníka toho hodně ukradli. Otce Kadaníka odvezla StB neznámo kam. Později jsem se dozvěděl, že byl internován v Želivě. Tuto neděli zlikvidovala StB a milice i ostatní mužské kláštery v Československu, včetně našich domů.*²⁶

Zabírání klášterů se nesetkalo v českých zemích ze strany obyvatelstva s téměř žádným odporem, akce byla na rozdíl od nedávného monstrprocesu přísně utajovaná. Pouze v Ostravě, v Hodoňovicích u Frýdku-Místku a v Ořechově se pokusili věřící mírnou formou protestovat. Kolem půlnoci ze 13. na 14. dubna během zabírání salesiánského noviciátu v Hodoňovicích se před jeho budovou shromáždilo asi dvacet, později dokonce osmdesát až sto občanů, především žen, které protestovaly proti prováděné akci Bezpečnosti. Po zásahu místních funkcionářů národního výboru se rozešli. K podobnému sročení asi čtyřiceti věřících žen došlo ráno po akci před redemptoristickým klášteřem v Ostravě. Kvůli houfujícím se občanům, kteří chtěli zabránit ohrožení řeholníků – salesiánů, museli milicionáři a příslušníci StB odjet od ústavu z Ořechova poprvé s nepořízenou. V noci se ale vrátili, ústav zlikvidovali, řeholníky odvezli a ředitele P. Karla Poláka SDB²⁷ zatkli a několik měsíců jej vyšet-

24 KAPLAN, Karel – VÁCHOVÁ, Jana: *Akce K – likvidace klášterů v roce 1950. Dokumenty a přehledy, 1. a 2. část (Dokumenty o perzekuci a odporu sv. 4 a sv. 6)*. ÚSD AV ČR, Praha 1993, sv. 4, s. 169–172.

25 CSsS – Congregatio Fratrum Sanctissimi Sacramenti – kongregace bratří Nejsvětější Svátosti – petrini.

26 VLČEK, Vojtěch: *Kříž jsem blásal, kříž jsem snášel. Rozhovory s kněžními a řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech 1948–1989*. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2006, s. 365–366.

27 SDB – Societas Don Bosco – Salesiáni Dona Bosca – salesiáni.

Vojtěch Vlček

řovali.²⁸ Komunistickou propagandou hlášané odhalování skladišť zbraní, vysílaček a protistátních letáků se k velkému zklamání mnohých členů SNB a StB samozřejmě nekonalo, pokud nechtěli za úspěch považovat nálezy pastýřských listů, cyklostylů a běžných náboženských tiskovin, atrap pušek pro divadelní účely či vzduchovek pro mládež, jako tomu bylo např. u salesiánů.²⁹

Během akce „K” bylo v českých zemích zlikvidováno 144 řeholních domů, 1164 řeholníků převezeno do centralizačních klášterů a 76 do internačních. V celém Československu akce „K” zasáhla 219 klášterů a dotkla se 2376 řeholníků. 2201 bylo soustřeďováno a 175 internováno. Většinu ze 429 zabraných budov nezískaly, jak bylo slibováno, nemocnice nebo rodiny, ale hlavně armáda a Ministerstvo vnitra. Část uměleckých památek, shromažďovaných po staletí v kláštorech, převzaly galerie a muzea, jiné byly nenávratně rozkradeny nebo barbarysky zničeny.³⁰

Akce „K” přežil v Československu řád milosrdných bratří, protože byl tvrdě pronásledován, a dokonce zakázán už nacisty. Komunisté se zřejmě nechtěli dopustit dějinné paralely. Všechny jejich řeholní komunity byly v průběhu 50. let zlikvidovány, jejich představení většinou odsouzeni.³¹

Komunistické vedení mohlo být s výsledkem akce spokojeno – přestože nevydalo žádný oficiální výnos o zákazu činnosti mužských řeholí, odstranilo je ze života společnosti na celou dobu trvání své čtyřicetileté totality, přispělo k ateizaci národa a získalo velké množství budov pro své účely.

Většina řeholníků byla držena v soustřeďovacích střediscích dva až tři roky. Z likvidovaných centralizačních klášterů byli řeholníci propuštěni na svobodu, starší řeholníci byli převezeni do charitních domovů. Z táborů byli řeholníci propuštěni až s likvidací těchto středisek v letech 1952–1953, z internačního kláštera v Želivě, kterým prošlo 309 českých a slovenských řeholníků, až roku 1955. Poslední soustřeďovací středisko v Králíkách bylo zrušeno až v roce 1960. Řeholníci museli v táborech tvrdě pracovat bez nároku na mzdu, např. v zemědělství, v lese, v blízkých továrnách. Byli zde drženi pod dohledem ozbrojených příslušníků a jejich svobody – např. možnost opuštění tábora či kontakt s příbuznými – byly velmi omezené. V září 1950 muselo 350 mladších řeholníků nastoupit na tříletý pobyt k Pomocným technickým praporům (PTP). Mladí bohoslovci byli později nasazováni na stavby přehrad Klíčava, Křímov a Púchov.³² Další byli vystavováni ideologickým školením – např. v Hájků u Prahy, v Kostolné u Trenčína, řeholníci-kněží pak v České Kamenici nebo Malackách

28 KŘÍŽKOVÁ, Marie Růt: *Knihy víry, naděje a lásky. 70 let působení salesiánů v Čechách a na Moravě*. Portál, Praha 1996, s. 90.

29 *Národní archiv Praha*, f. Státní úřad pro věci církevní 1949–1956 – SÚC (100/24), sv. 49, a. j. 868, s. 363–379.

30 KAPLAN, Karel – VÁCHOVÁ, Jana: *Akce K – likvidace klášterů v roce 1950. Dokumenty a přehledy, 1. a 2. část (Dokumenty o perzekuci a odporu sv. 4 a sv. 6)*, sv. 6, s. 101–105.

31 *Moravský zemský archiv Brno*, f. Krajský národní výbor Brno (1808) 1945–1960 (B 124), Církevní oddělení 1949–1955, sign. 2614/III; DUBOVSKÝ, Ján Milan: *Akcia kláštorů. Komunistický režim na Slovensku v boji proti mužským rebéliam v rokoch 1949–1952*. Matica slovenská, Martin 1998, s. 150.

32 PEŠEK, Jan – BARNOVSKÝ, Michal: *Štátna moc a cirkvi na Slovensku 1948–1953*. Veda, Bratislava 1997, s. 171–172.

Likvidace mužských řádů v českých zemích v 50. letech

– s cílem přimět je, aby opustili řád, nebo jim byl nabízen i státní souhlas umožňující službu kněze, většinou však pod podmínkou vstřícnosti vůči režimu. Proto tyto možnosti naprostá většina řeholníků zamítla.

Internovaní řeholníci se snažili navazovat kontakty s vnějším světem a prostřednictvím ochotných laiků se jim dařilo udržovat kontakty s ostatními řeholníky, kteří byli na svobodě, posílat tajně korespondenci, případně zajišťovat potřebné léky, potraviny, literaturu apod. Za podobnou činnost bylo odsouzeno nejméně 20 řeholníků z Králík a Želiva. Velký proces proběhl u Krajského soudu v Jihlavě v březnu 1953: inspektor salesiánů P. Antonín Dvořák SDB byl odsouzen na 21 let a provinciál redemptoristů P. František Suchomel CSsR na 18 let.³³ V březnu 1960 u Krajského soudu v Ostravě bylo odsouzeno 16 jezuitů, mezi nimi viceprovinciál P. Antonín Zgarbík SJ a P. František Kučera SJ na 16 let.³⁴ Někteří řeholníci se rozhodli před internací vzdorovat – několika z nich se podařilo vyhnout odvezení do centralizačních středisek a pak se měsíce, někdy i celá léta ukrývali v ilegality (nejdéle dominikán P. Dominik Marek OP – 10 let). Jiní z táborů uprchli nebo byli propuštěni a začali tajně působit – např. P. Jan Baptista Bárta OFM uprchl z Želiva a organizoval skupiny františkánů a Katolické akce, za což byl v roce 1952 odsouzen na 20 let. P. Václav Filipec SDB byl z tábora v Oseku podmínečně propuštěn, tajně organizoval komunity salesiánů v Čechách i na Moravě a pět let se ukrýval na Valašsku. V roce 1957 byl zatčen při pokusu o přechod hranic a odsouzen na devět let.³⁵ Po propuštění z internačních středisek nemohli řeholníci většinou na veřejnosti vystupovat jako duchovní, nesměli oblékat řeholní oděv a mohli pracovat převážně jen v dělnických profesích – v duchovní správě působili v českých zemích především minorité, křížovníci s červenou hvězdou a částečně premonstráti. Přes tyto rušivé zásahy řeholníci v táborech, během vojenské služby i po propuštění pokračovali ve skrytosti v řeholním životě. Utvářeli v domácnostech ilegální malé komunity, tajně se scházeli, starší duchovně vedli mladší, povzbuzovali je k věrnosti řádu, ke studiu, opatrovali jim literaturu, zajišťovali tajná kněžská svěcení a získávali v omezené míře i nové členy.

Pokusy o tajné obnovení řeholních komunit a žití dle řádových pravidel v malých komunitách v bytech StB tvrdě stíhala: ve 174 procesech bylo odsouzeno 361 českých řeholníků, z nich 17 opakovaně, k celkovému trestu 2108 roků a šest měsíců a třem doživotním trestům.³⁶ O brutálních způsobech vyšetřování, nelidských podmínkách a zanedbávání lékařské péče ve věznicích ve vězení svědčí fakt, že v českých zemích ve vazbě zemřeli nejméně 3 řeholníci, během výkonu trestu 6 a na následky úrazů při práci na přehradách a v soustředovacích střediscích 4 – celkem 13 řeholníků.³⁷

33 *Spisovna Krajského soudu v Brně*, Rozsudek Krajského soudu Jihlava spisová značka (dále jen sp. zn.) T 7/53 A. Dvořák a spol.

34 *Spisovna Krajského soudu v Ostravě*, Rozsudek Krajského soudu Ostrava sp. zn. T 03/60.

35 VLČEK, Vojtěch: *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 387–396.

36 Tamtéž, s. 150–151.

37 VLČEK, Vojtěch: Čestí mučedníci z doby komunismu. In: *Teologické texty*, 2003, č. 2, s. 55–60.

Vojtěch Vlček

Specifika likvidace řeholí na Slovensku

Likvidace řeholí na Slovensku probíhala vzhledem k centralizovanému vedení československého státu a jednotné proticírkevní komunistické politice velmi podobně. Dle zprávy Pověřenectva školství, věd a umění Slovenské národní rady (SNR) z října 1948 působilo na Slovensku 17 mužských řádů a kongregací, které vlastnily 110 klášterů. V zemi žilo 1256 řeholníků.³⁸ Dle materiálu Ústředního výboru Komunistické strany Československa z ledna 1950 k nejpočetnějším mužským řeholím na Slovensku patřili františkáni – 235 členů, salesiáni – 198 členů, verbisté (Společnost Božího Slova) – 160 členů, jezuité – 105 členů a redemptoristé – 72 členů.

Z odlišností postupu proti mužským řeholím je třeba zmínit, že na rozdíl od vývoje v českých zemích realizovali slovenští komunisté řadu proticírkevních opatření už v letech 1945–1948. Nařízením SNR č. 34/1945 z 16. května 1945 byly zrušeny na Slovensku všechny církevní školy a dalším nařízením z 25. července 1945 byly postátněny církevní internáty. Tato likvidační akce zasáhla mnohé výchovné ústavy, internáty a malé semináře vedené řády, zatímco ústavy vychovávající přímý dorost řeholí (noviciáty, studentáty a bohoslovecká učiliště) zůstaly zatím zachovány. Spolu s likvidovanými školskými zařízeními bylo ve školním roce 1948/1949 zlikvidováno okolo 30 klášterů přiléhajících k těmto institutům a řeholníci a řeholnice museli budovy opustit (např. malý seminář jezuitů v Levoči, salesiánské ústavy v Michalovcích, Žilíně, Topolčanech, Trnavě a Komárně, výchovné ústavy redemptoristů v Rožňavě, Michalovcích a premonstrátů v Rožňavě, internát školských bratří v Bojně ad.). V lednu 1949 zabraly orgány StB klášter františkánů v Kremnici s odůvodněním, že řeholníci ukrývají v klášteře „esesáka“. 22. února 1949 zatkla StB 12 řeholníků basilíánského řádu z kláštera v Prešově a vyšetřovala je kvůli údajnému přechovávání banderovců. V červnu pak byli basilíáni odvezeni do tábora nucených prací (TNP) a pak převezeni do tábora v Hlohovci. V červenci 1949 byli jednotkami StB a milice násilně vyvezeni benediktni z kláštera v Komárně do Kláštera pod Znievem.³⁹ V lednu 1949 se pokusila StB v klášteře v Trenčíně zatknout pátera Rafaela Lexmanna OP, jemuž se podařilo uprchnout, a zdejší konvent byl místními úřady následně zrušen.⁴⁰

Komunistická proticírkevní propaganda označovala jako nejnebezpečnější řeholníky basilíány pro údajnou podporu banderovců (z obavy pro jejich očekávaný odpor při chystané likvidaci Řecko-katolické církve – tzv. akce „P“) a salesiány pro jejich vliv na mládež. Slovenská paralela pražského procesu Machalka a spol. s představiteli řeholí, jež by odůvodnila násilný zásah proti řeholníkům, se nekonala, v rámci procesu však byl souzen slovenský redemptorista Ivan Mastiliak.

První etapa akce „K“ se uskutečnila na Slovensku ve stejném termínu jako v českých zemích a byla rovněž zaměřena proti nejpočetnějším řeholím – salesiánům, redemptoristům, jezuitům, františkánům a premonstrátům, na východním Slovensku

38 DUBOVSKÝ, Ján Milan: *Akcia kláštorů. Komunistický režim na Slovensku v boji proti mužským reholiam v rokoch 1949–1952*, s. 8.

39 Tamtéž, s. 9–11.

40 ČERNUŠÁK, Tomáš – PROKOP, Augustin – NĚMEC, Damián: *Historie dominikánů v českých zemích*. Krystal OP, Praha 2001, s. 175.

Likvidace mužských řádů v českých zemích v 50. letech

navic proti minoritům, dominikánům, milosrdným bratřím a basilianům. Během první etapy akce „K” bylo zlikvidováno na Slovensku 62 klášterů a do soustřeďovacích a internačních táborů bylo odvezeno 881 řeholníků.⁴¹ Druhá vlna akce „K” proběhla na Slovensku až v noci ze 3. na 4. května 1950 a bylo při ní soustředěno 299 řeholníků do centralizačních středisek.⁴²

Reakce obyvatelstva na odvezení řeholníků byly na Slovensku během akce „K” značně bouřlivější – především během první etapy akce. V obci Pruské v Žilinském kraji se v blízkosti františkánského kláštera sešlo kolem 400 žen, které žádaly vysvětlení, pokřikovaly na hlídkující Sboru národní bezpečnosti (SNB) a házely na ně kamení. Ve Spišském Štvrtku (kraj Košice) žádalo kolem 200 věřících, převážně žen a dětí, vstup do kláštera, přičemž Bezpečnost zakročila proti davu slzným plynem. Kvůli tomu, že se v klášteře nekonala bohoslužba, došlo také ke shromáždění několika set občanů v Bratislavě-Trnávce. U kapucínského kláštera v Pezinku se shluklo kolem 600 občanů, kteří se domáhali vstupu do kláštera, protože viděli, jak jsou tam přiváženi řeholníci. Po příjezdu dalších jednotek Bezpečnosti a milic se rozešli. K nejdramatičtější konfrontaci věřících a policejních orgánů došlo 14. dubna 1950 kolem 18. hodiny v Podolinci. Okolo 200 osob, převážně mužů ozbrojených klacky, tyčemi, kamením, zaútočilo na soustřeďovací klášter a napadlo hlídkující stráž s cílem osvobodit přivezené řeholníky. Bezpečnostní jednotky použily slzný plyn, střílely do vzduchu i do davu. Na obou stranách byla řada raněných, včetně instruktora krajského výboru Komunistické strany Slovenska. Jeden z útočníků, Štefan Selep, byl zraněn vážně a následně spolu s dalšími 10 farníky z okolních vesnic, kteří se útoku účastnili, odsouzen.⁴³

Na Slovensku bylo zlikvidováno v obou vlnách akce „K” 76 klášterů a do soustřeďovacích a internačních středisek převezeno 1180 řeholníků.⁴⁴ Zajímavá je skutečnost, že představitelé SLOVÚC⁴⁵ museli přistoupit k několika nutným změnám v organizaci soustřeďovacích táborů pro řeholníky: jako nevhodný se ukázal kárný tábor v Pezinku (blízkost hranic s Rakouskem, obavy z nálad obyvatelstva), a proto byl přemístěn do Báče u Šamorína. Ze stejných důvodů byla zrušena soustřeďovací střediska v Jasově a Šaštíne a 399 řeholníků z obou středisek bylo záhy převezeno do Podolince, z něž se tak stal koncentrák s téměř 600 vězni.

Slovenské soustřeďovací tábory byly zrušeny už v roce 1951 a slovenští řeholníci s označením „reakční“, především jezuité a salesiáni, byli posíláni do českých soustřeďovacích a internačních táborů. Po domluvě ÚV KSČ, SÚC, ÚV KSS a SLOVÚC bylo v listopadu 1951 posláno 112 řeholníků ze Slovenska do českých středisek, a to do Že-

41 DUBOVSKÝ, Ján Milan: *Akcia kláštorý. Komunistický režim na Slovensku v boji proti mužským reholiam v rokoch 1949–1952*, s. 129.

42 Tamtéž, s. 140–143.

43 KAPLAN, Karel – VÁCHOVÁ, Jana: *Akce K – likvidace klášterů v roce 1950. Dokumenty a přehledy, 1. a 2. část (Dokumenty o perzekuci a odporu sv. 4 a sv. 6)*, sv. 6, s. 59–74; KMEŤ, Norbert: *Postavenie cirkví na Slovensku 1948–1951*. Veda, Bratislava 2000, s. 254–255.

44 DUBOVSKÝ, Ján Milan: *Akcia kláštorý. Komunistický režim na Slovensku v boji proti mužským reholiam v rokoch 1949–1952*, s. 140–143.

45 SLOVÚC – Slovenský úrad pro věci církevní.

Vojtěch Vlček

liva, Oseku, Hejnic a Králík, a 60 řeholních bratří bylo odvezeno na stavbu přehrady Klíčava u Zbečna. Vzhledem ke krátké době existence slovenských táborů zde došlo k výrazně menšímu počtu zatčení a následnému odsouzení řeholníků než v Čechách. Naopak ze slovenských táborů se podařilo utéct značně vyššímu počtu vězňených – jen z Podlince uteklo do března 1951 30 řeholníků⁴⁶, zatímco z českých táborů jich uprchlo pouze kolem 10. Na Slovensku bylo v 50. a 60. letech odsouzeno za ilegální pokračování v řeholním životě nejméně 171 řeholníků k celkovému trestu pět doživotí, 756 roků a sedm měsíců.⁴⁷ Ze slovenských mučedníků jsou obecně známi redemptorista P. Metoděj Trčka CSsR a basilián vladyka Pavol Gojdič, oba beatifikovaní Janem Pavlem II.

2. Postup vůči řádům v dalších zemích střední Evropy

Maďarsko

V zemi působilo v roce 1945 18 mužských řádů a kongregací se 187 kláštery a 2582 řeholníky.⁴⁸ Po řadě zákroků omezujících činnost docházelo koncem roku 1949 k násilnému zabírání řeholních domů jednotkami policie a řeholníci byli vyvázeni mimo kláštery s odůvodněním, že se tak děje ve „státním zájmu“. Po těchto incidentech zaslali představení řádů 16. dubna 1950 dopis prezidentu republiky a vylíčili v něm svou svízelnou situaci. Komunističtí představitelé však namísto odpovědi rozhodli o likvidaci řeholí a provedením víceetapové akce proti klášterům pověřili Ministerstvo vnitra. Přibližně tisícovce řeholníků a řeholních sester byl v noci 8. června 1950 doručen dopis s „tajným příkazem“ ministra vnitra. Těže noci vtrhly do desítek mužských i ženských klášterů v jižním Maďarsku jednotky policie a milice, přinutily řeholní osoby ke shromáždění a přečetly jim výnos ministra vnitra, jež jim přikazoval z důvodu jejich „ohrožování veřejného pořádku a bezpečnosti“ opustit dosavadní působiště a přesídlit na určené místo. První etapa zasáhla celkem asi 1000 řeholníků a řeholnic (320 řeholníků a 600–700 řeholnic).

Biskupové zaujali k tíživé situaci řádů jednoznačné stanovisko. 11. června pak byl ve všech katolických farnostech v Maďarsku přečten pastýřský list biskupů, líčící obtížnou situaci řádů a vyzývající věřící k modlitbě za ně a k pomoci. Představení řádů se sešli 17. června a rozhodli se požádat biskupy o intervenci ve svůj prospěch. Mezitím však byla v noci ze 17. na 18. června provedena druhá etapa zásahu proti řádům. Tentokrát byly postiženy kláštery v západní a střední části země a akce se týkala přibližně 2000 řeholníků a řeholnic.⁴⁹

Biskupská konference se přes nevýhodnost situace rozhodla okamžitě vstoupit

46 PEŠEK, Jan – BARNOVSKÝ, Michal: *Štátna moc a cirkev na Slovensku 1948–1953*, s. 171.

47 MIKLOŠKO, František: *Nebudete ich môcť rozvrátiť. Z osudov katolíckej cirkvi na Slovensku 1943–1989*. Archa, Bratislava 1991, s. 211.

48 HAINBUCH, Friedrich: *Kirche und Staat in Ungarn nach dem zweiten Weltkrieg*. Rudolf Trofenik, München 1982, s. 42–43.

49 SHUSTER, George: *Im Schweigen rede ich. Die Geschichte der ungarischen Kirche und des Kardinals Mindszenty unter der Herrschaft des Kommunismus*. Echter Verlag, Würzburg 1959, s. 126–129.

Likvidace mužských řádů v českých zemích v 50. letech

do jednání s komunistickými představiteli. Komunističtí představitelé však zastávali názor o nepotřebnosti řeholí pro lidově demokratickou společnost, a proto trvali na jejich likvidaci. Po výměně názorů byla vláda ochotna povolit 400 řeholníkům, aby mohli po opuštění klášterů působit jako diecézní kněží. Ti, kteří disponovali odpovídajícím vzděláním, měli jít pracovat jako laičtí učitelé do školství. Zbylí členové řeholí měli nastoupit do dělnických profesí. Dva kláštery měly zůstat jako domovy pro přestárlé řeholníky a řádové sestry. V případě, že dohoda bude uzavřena do konce srpna, přislíbila vláda zachování osmi významných škol, jež by vedly čtyři řády (benediktini, františkáni, piaristé a školské sestry) a mohly by mít při těchto školách kláštery. Aby komunističtí představitelé vystupňovali tlak na členy episkopátu, uskutečnili v průběhu jednání třetí vlnu internování řeholníků a řeholnic, jež proběhla ve dnech 10.–12. července a měla připravit podmínky pro úplnou likvidaci řádů.⁵⁰

Vládou vnucená dohoda byla podepsána komunistickým vedením a členy episkopátu 30. srpna 1950. Řeholníci přejali přislíbených šest škol (dvě získaly řeholnice), ale s prohlášením, že tak činí dle vůle biskupů. Byli si dobře vědomi chystaného nátlaku, omezování jejich činnosti ze strany státu a vnucování marxistické výchovy studentům. Na druhé straně realisticky chápali tuto možnost jako jedinou šanci pro zachování existence alespoň třech řádů v Maďarsku a příležitost pro výchovu mládeže. V osmi klášterech smělo působit celkem asi 250 členů řeholí. Počet nových členů řádů byl striktně předurčen – každý rok směli přijmout pouze dva novice.⁵¹

Vláda se už při jednáních rozhodně netajila svým úmyslem jednorázově zlikvidovat zbylý řeholní život v Maďarsku, jenž byl mimo rámec jejího diktátu. Už 7. září 1950 přistoupili maďarští komunisté ke zrušení všech 53 řádů a kongregací, jež v zemi působily. Řeholníkům a řeholnicím bylo přikázáno, aby neprodleně, nejpozději do třech měsíců s pohružkou věznění, opustili svůj klášter a nastoupili do civilních zaměstnání mimo své dosavadní působiště či rodiště. Také oněch 500–600 řeholníků, kterým bylo umožněno nastoupit do duchovní správy, muselo odejít z místa kláštera. V internačních klášterech se nacházelo kolem 1500 řeholníků a 2500 řeholnic. Ti, kteří odmítli podepsat prohlášení o odchodu z kláštera a nastoupit do civilního zaměstnání, zůstali dále internováni.⁵²

Polsko

V roce 1946 působilo v zemi 1499 řeholních a téměř 9000 diecézních kněží, takže pozice církve zde byla v rámci střední Evropy jednoznačně nejsilnější.⁵³ Polští komunisté se rozhodli k prvním významnějším zásahům proti církvi až po úplném převzetí moci v roce 1947 – zahájili protipapežskou a proticírkevní kampaň, např. obviňování kněží ze spolupráce s nacisty a z podpory ozbrojených akcí protikomunistického odboje. V důsledku nálezu „arzenálu“ zbraní policií, např. v klášterech v Lezajsku

50 Tamtéž, s. 126–131.

51 Tamtéž, s. 124–129.

52 GALTER, Alberto: *Rotbuch der verfolgten Kirche*. Paulus Verlag, Recklinghausen 1957, s. 343–352.

53 CYWIŃSKI, Bohdan: *Ogniem próbowane, tom II – „...I was przesladować będą“*. Wydawnictwo KUL, Lublin–Rzym 1990, s. 40.

Vojtěch Vlček

a Jaroslavi, došlo k zatčení a odsouzení řeholníků a k likvidaci těchto klášterů. Počty zatčených a uvězněných kněží a řeholníků značně rostly. Jestliže v polovině roku 1947 pobývalo ve věznicích 60 duchovních, v září 1948 už jich bylo přes 400.⁵⁴ V letech 1948–1949 byla zestátněna, často pod záminkou protistátní činnosti, církevní vydavatelství a tisk, mezi nimi největší tiskárna v Niepokalanově, vedená minority. V létě 1948 byly zlikvidovány téměř všechny střední školy vedené řeholníky a řádovými sestrami a v říjnu 1949 následovalo znárodnění všech církevních nemocnic.⁵⁵

Pod tlakem vážných proticírkevních zásahů se polští biskupové v čele s primasem Stefanem Wyszyńským rozhodli vyjednávat s představiteli komunistické vlády. V dohodě podepsané 14. dubna 1950, jež byla první smlouvou mezi komunistickou mocí a episkopátem v zemích střední Evropy, garantoval stát mimo jiné svobodné působení mužských i ženských řádů a kongregací v zemi. Přestože ve Vatikánu dohoda vyvolala spíše oprávněné obavy, v případě jejího dodržování ze strany státu by jistě znamenala pro církvev v Polsku slušné podmínky pro další existenci, zcela určitě v případě mužských řeholí, v ostatních lidově demokratických státech tvrdě pronásledovaných a likvidovaných.⁵⁶

I po podepsání dohody se polští komunisté snažili vynutit si podporu katolické církve. V druhé půli roku 1950 zintenzivnil komunistický tisk proticírkevní kampaň a často se objevovaly také útočné články proti řeholím. Nadále se množily akce Bezpečnosti – jako „protistátní centra špionáže a arzenálů zbraní“ byly zlikvidovány mužské kláštery salvatoriánů v Mikolově, františkánů v Radečnici a jezuitů v Krakově. Řeholníci z těchto domů byli zatčeni a odsouzeni. Přesto se v Polsku neuskutečnil monstrproces proti řádům, obdobný např. československému procesu z roku 1950, a vláda se neodhodlala k centrálnímu zásahu proti řádům, pouze k likvidaci některých řádových domů a věznění jednotlivých řeholníků.⁵⁷

Závěr

Perzekuce mužských řádů se v zemích střední Evropy v mnoha směrech podobala. Lišila se pouze intenzitou represivních opatření. Ve všech zmiňovaných zemích komunisté všestranně omezovali kontakt řeholníků s veřejností, a především jejich vliv na mládež. Docházelo k likvidaci řádových nakladatelství, tiskovin a řádových škol, v nichž studovali laici, a také řádových učilišť pro studium bohoslovců. Pod nejrůznějšími záminkami (veřejný zájem – potřeba budov pro nemocnice, školy) a vykonstruovanými odhaleními (přechovávání zločinců, ukrývání zbraní) byly řádům zabavovány kláštery a přilehlé budovy. Proti řeholníkům byla rozpoutána pomlouvačná kampaň, kdy komunisté označovali kláštery jako *hnízdá protistátní činnosti – špionáže a velezrádných rejdů* a zahálčivého života. Všeobecně byli nejvíce napadáni tradičně očerňovaní jezuité. Řeholníci, ať už jednotlivci – často představení konventů, nebo

54 DUDEK, Antoni Kazimierz: *Pánstvo i Kościół w Polsce 1945–1970*. PiT, Kraków 1995, s. 9–14.

55 CYWIŃSKI, Bohdan: *Ogniem próbowane, tom II* – „...I was prześladować będą“, s. 55–56.

56 SIEDLARZ, Jan: *Kirche und Staat im kommunistischen Polen*. Schöningh, Paderborn 1996, s. 77–81.

57 CYWIŃSKI, Bohdan: *ib.*, s. 86–87.

Likvidace mužských řádů v českých zemích v 50. letech

jejich menší skupiny – byli zatýkáni a odsuzováni kvůli ukrývání osob stíhaných režimem, pomoci osobám spojených s odbojem, kritickým vyjádřením na adresu režimu či čtení pastýřských listů. Proti řeholníkům podnikaly orgány Bezpečnosti četné provokace, jejichž cílem bylo zdiskreditovat je, odsoudit a zmocnit se klášterů.

Zásadní odlišností mezi jednotlivými zeměmi střední Evropy byla skutečnost, zda v nich byl úplně zlikvidován řeholní život, či zda mohli řeholníci přes všechny restriktive legálně působit na veřejnosti, oblékat řádový oděv, žít v kláštrech a být tolerováni. Úplnou likvidaci klášterů uskutečnily jednotky tajné policie v Československu, převážná část řeholního života byla zlikvidována také v Maďarsku. Řeholníci byli intervováni v centralizačních střediscích, budovy klášterů byly zabrány státními orgány. Další činnost řeholí byla nelegální a řeholníci za ni byli pronásledováni. V Československu a Maďarsku probíhaly četné monstrprocesy a desítky skupinových procesů, při nichž bylo odsouzeno několik set řeholníků, kteří pak byli vězněni ve věznicích a pracovních táborech. Existence mužských klášterů byla naopak tolerována např. v NDR, a především v Polsku, kde přes všechna restriktivní opatření řeholní život legálně fungoval po celou dobu totality.